یادی از روزهای رونق پنبه در گلستان

طلای سفید چگونه از سکه افتاد!

[نغمه عقیلی]

دیوارها تمامی ندارند، هرچه می روی بلند و آجری ادامه می یابد، دیواری به دور هکتارها زمین. در چند دهه گذشته پشت این دیوارها شلوغ بوده؛ پر از کارگر، ماشین و عدل های پنبه؛ پشت دیوار کارخانه های بزرگ پنبه پاک کنی استان گلستان.

۴۰ کارخانه پنبه پاک کنی استان گلستان که ده ها سال از عمر آنها می گذرد اکنون به دلیل افزایش جمعیت، وسط شهرها قرار گرفته اند و به نسبت خانه های کوچک امروزی مانند غولی می نماید؛ غول هایی که در این آرزو هستند تا بر غبار کهنه شان دستی کشیده شود و از چراغ جادویی خویش بیرون بیایند تا خاطرات گذشته را زنده کنند. زمانی نه چندان دور این غول ها هزاران کارگر را در دل خود جای داده بودند، کارگرانی که سفره ناهارشان را در سایه بلند دیوارهای کارخانه زیر درختان نارنج محوطه پهن می کردند، سفره هایی که زنان کارگر از مزارع مجاور برای همسرانشان می آوردند. هنوز منظره مزارع پنبه از یاد زنان قوزه چین آن سال ها نرفته است؛ مزارع بزرگی که از رویش پنبه سفید شده و دشت گرگان را پر کرده بود؛ زنانی که با دستان خود ساقه ساقه قوزه ها را می چیدند تا چرخ زندگی خود را بچرخانند.

هنوز نقشه های قدیمی هم از بین نرفته است تا علامت دودکش کارخانجات که بر روی نقشه ها نشانه صنعتی بودن دشت گرگان است معلوم باشد. دود صدها کارخانه پنبه پاک کنی، روغن نباتی، صابون سازی و غیره از روی نقشه های جغرافیایی قدیمی هنوز بلند می شود و گواهی می دهد این منطقه از آن زمان مأمن هزاران مهاجر دشت های آفتاب زده شرق ایران بوده است که در سایه کارخانجات صنعتی به دشت گرگان پناه آورده بودند. مهاجرانی از سرزمین اساطیر کهن ایران، از دیار رستم و زال؛ مردمانی از سیستان و بلوچستان؛ از فلات سوخته ایران؛ خشکی زدگان زاهدان و زابل، که اکنون پس از نیم قرن به بومیان این دیار تبدیل شده اند.

آن سال ها ورودی دشت گرگان تابلو بزرگ و زیبایی داشت: به سرزمین طلای سفید خوش آمدید. سرزمینی که از شرق تا غرب یکسره زیر کشت پنبه بود. زندگی با پنبه آغاز و با پنبه ختم می شد. پنبه کاری شغل اصلی خانواده ها بود. شغلی که هر روز ادامه می یافت و تمامی نداشت. کاشت، وجین، آبیاری، وجین دوم، قطع سر بوته، سمپاشی، پنبه چینی و سرآخر حمل به کارخانه به هزاران کارگر ورزیده احتیاج داشت. کسانی که بکارند، وجین کنند، آب بدهند، سمپاشی کنند و در آخر قوزه قوزه پنبه ها را در گونی بریزند و به کارخانه ها ببرند.

پنبه موجب شده بود که در هر شهر حداقل یک کارخانه پنبه پاک کنی و در کنار آن صابون پزی و روغن کشی تأسیس شود؛ از بندر گز تا کردکوی، بندرترکمن، گرگان، آق قلا، علی آباد و گنبد کارخانه های پنبه پاک کنی ۳ شیفت کار می کرد و پایان هر شیفت کاری با صدای سوتی که در شهر همه می شنیدند اعلام می شد، صبح ها با شنیدن صدای سوت همه می دانستند ساعت ۶ صبح است.

اکنون کارخانجات صنعتی پنبه پاک کنی گرگان همگی به نوعی تعطیل شده اند، برخی را صاحبانشان بسته اند، برخی به گاراژ ماشین تبدیل شده اند و تعدادی انبار گندم است

صدها نفر در کارخانه ها کار می کردند. صابون کارخانه ها در منطقه توزیع می شد و به کار رختشویی و حمام می خورد. علاوه بر آن کارخانه ها زمین های وسیعی در شهر خریدند برای ساخت خانه های کارگری و ده ها کارگر جدید و شغل جدید به شهر اضافه شد. قیمت زمین ترقی کرد و ازدواج کارگران جوان موجب رونق شهر شد. کشت پنبه در دشت گرگان در اواسط عصر قاجار با بذر خریداری و در بین کشتکاران پنبه به صورت رایگان توزیع شد. امیرکبیر با این اقدام می خواست جلوی واردات پارچه به خصوص فاستونی را که از انگلستان وارد ایران می شد بگیرد تا کارخانه های ایرانی خود پارچه تولید کنند و مردم ایران از حاصل دسترنج خود بهره گیرند.

بعد از آن، سال ۱۳۰۵ هـ. ق شرکت مختلط ایران و روس به توسعه کشت پنبه در گرمسار و دشت گرگان اقدام کرد. این شرکت با همکاری دولت ایران چند کارخانه پنبه پاک کنی در مناطق پنبه خیز به راه انداخت و به تدریج کشت طلای سفید در کشور رونق گرفت و سالیان متمادی ایران با تولید بیش از ۲۲۵ هزار تن پنبه در سال مقام های پنجم تا هفتم تولید جهان را داشت.

عباس علیخانی از کارخانه داران قدیمی در مورد آن سال ها می گوید: صنعت پنبه پاک کنی بعد از جنگ جهانی اول در استان تأسیس شد، کارخانه ها هم که در سال ۱۳۳۰ تأسیس شد، جزو کارخانه های قدیمی پنبه پاک کنی دشت گرگان به شمار می آمد که ماشین آلات آن را از صنایع «موراي» آمریکا خریده بودیم. درآمد این کارخانه به قدری خوب بود که شرکا در همان سال اول به پول کارخانه خریداری شده رسیدند و سال بعد کارخانه دیگری در گنبد تأسیس کردیم. وی می افزاید: آن سال ها گرگان و دشت به کارگران زیادی نیاز داشت. هر هکتار زمین پنبه یک کارگر می خواست تا از اوایل فروردین تا نیمه شهریور دائماً در مزرعه کار کند و بعد از آن کارگران کارخانجات پنبه پاک کنی از نیمه شهریور تا آخر فروردین هر سال در کارخانه ها مشغول بودند. کارخانه ها سه شیفت در تمام ۲۴ ساعت کار می کردند تا پنبه های محلوج را برای مصرف داخلی و علاوه بر آن برای صادرات به کشورهایی مانند آلمان و روسیه آماده سازند و پنبه بعد از فرش صادرات عمده کشور بود.

اسدالله پاک سرشت رئیس تعاونی کارخانجات پنبه پاک کنی گلستان نیز با یادآوری خاطرات آن سال ها می گوید: هتل میامی گرگان که حالا متروکه شده است هتل درجه یک و زیبایی بود که سال های دهه ۴۰ از خریداران خارجی پنبه پر می شد. دلالان و نمایندگان شرکت های خارجی برای خرید پنبه مرغوب گرگان و عقد قراردادهای تجاری دائماً در رفت و آمد بودند. روس ها خریداران اصلی بودند و با وجود ۶ جمهوری پنبه خیز اتحاد شوروی در آن سال ها پنبه مرغوب گرگان را که الیاف بلند و مقاوم داشت می خریدند.

وی ادامه می دهد: به سبب صادرات پنبه کم کم قوانین تجاری دنیا که مورد نیاز معاملات بین المللی بود در منطقه اجرا شد و تجار با آن آشنا شدند و تجارت بین المللی در گرگان همپای شهرهای تهران، تبریز و مشهد رشد یافت. تجار گرگان نیز به تدریج در کار تجارت جهانی وارد شدند و راه و رمز آن را آموختند.

تاجران گرگان تاجران موفقی بودند که پنبه را در بورس های جهانی، از جمله بورس نیویورک می فروختند و درآمد آن را دوباره به منطقه می آوردند. یکی از آنها، سال ها بعد بزرگ ترین دانشگاه منطقه یعنی دانشگاه پزشکی فلسفی را در گرگان بنا نهاد که هزینه ساخت آن را از محل صادرات پنبه گرگان کسب کرده بود.

علاوه بر آن پنبه یا طلای سفید محصولی است که چیزی از آن دور ریخته نمی شود. چوب پنبه، لینتر، صابون، نخ، پارچه، الکل و خوراک دام در زمره ۷۰ محصول صنعتی است که از بوته پنبه می گرفتند.

همین مسأله سبب تأسیس کارخانجات متعدد وابسته دیگری شد. به این ترتیب رونق صنعتی این گیاه چهره ای دیگر به گرگان و دشت داد و آن سال ها گرگان جزو آبادترین شهرهای کشور شد. کارگران برای خود خانه می خریدند و مهاجران بیشتری به منطقه روی آوردند.

اسدالله مصطفوی از پژوهشگران تاریخ منطقه در مورد این مهاجران می گوید: هموطنان بلوچ و سیستانی به سبب خشک شدن رود هیرمند و خشکسالی شدید مجبور به مهاجرت از سرزمین پدریشان شدند و چون مزارع بزرگ پنبه دشت گرگان به کشاورزان بسیاری احتیاج داشت، به این منطقه آمدند و به مرور زندگی آنها سامان یافت.

پاک سرشت هم در مورد آن سال ها می گوید: تقریباً ۶۰ هزار نفر در مزارع کار می کردند و چون منطقه با کمبود کارگر مواجه بود ۳۰ هزار نفر از آنها از سیستان و بلوچستان و از جنوب خراسان و سمنان آمده بودند. آنها در مزارع پنبه به روش سهم بری کار می کردند؛ یعنی ۳۰ درصد محصول پنبه را کارگران و ۶۰ درصد را مالکان می گرفتند. سهم مالکان، زمین، آب و ماشین آلات بود و سهم کارگران کار. وی ادامه می دهد: تا قبل از کوچک شدن مزارع، صدها مزرعه بزرگ پنبه در استان وجود داشت که سبب رونق کشت مکانیزه شد.

مالکان این مزارع بزرگ از سرمایه بانک ها و نظرات کارشناسان بهره می بردند و این شرایط جوانان را به سمت تحصیل در رشته های مهندسی کشاورزی کشاند و بهزراعی و مدیریت مبارزه با آفات جان گرفت.

پرویز اسلامی کارشناس ارشد پنبه نیز در مورد خاطرات سال های گذشته می گوید: پنبه گرگان یکی از بهترین انواع پنبه در کل دنیاست که با صادرات پر رونق آن مؤسسه تحقیقات پنبه در گرگان برپا شد و کار تحقیقاتی و علمی محققان در منطقه شکل گرفت. در نتیجه، صدور این محصول تا بعد از انقلاب نیز ادامه داشت. به این ترتیب آن سال ها ایران با داشتن یک درصد جمعیت جهان، ۲ درصد پنبه دنیا را به ۲۰ کشور صادر می کرد که ۶۰ درصد آن در گرگان و گنبد تولید می شد؛ تولیدی که برای ۶۰ کارخانه نساجی ایران پنبه مرغوب مهیا می کرد و صادراتش سالانه ۱۲۰ میلیون دلار درآمد داشت. اسلامی سپس می گوید: اکنون هر کارخانه هزار عدل در فصل کاری می بندد، در صورتی که با کشت ۲۰۰ هزار هکتاری پنبه در دشت گرگان در گذشته، کارگران هر کارخانه بیش از ۲۰ هزار عدل پنبه می بستند؛ عدل هایی که خوراک کارخانجات پارچه بافی در سالن های بزرگ کارخانه چیت سازی بهشهر و نساجی قائمشهر با صدها کارگر زن و مرد بود.

وی در ادامه می افزاید: چندی پیش زمین با دو کشت، پنبه و خربزه دیدم و صاحب مزرعه می گفت پنبه را به عنوان سایه بان خربزه کاشته است. پنبه ای که از اسلحه سازی گرفته تا پزشکی کاربرد دارد و هزاران کشاورز، راننده تراکتور، سمپاش، کامیون دار، کارشناس و کارگر باید برای آن کار می کردند، حالا ارزش خود را از دست داده و در ۱۳ هزار هکتار از اراضی استان کشت می شود.

اکنون کارخانجات صنعتی پنبه پاک کنی گرگان همگی به نوعی تعطیل شده اند. برخی را صاحبانشان بسته اند، برخی به گاراژ ماشین تبدیل شده اند و تعدادی انبار گندم است. بعضی تغییر کاربری داده و انبوه سازی شده و ۱۲ کارخانه باقیمانده با ۲۰ درصد ظرفیت کار می کنند. امروزه زمین های پنبه زیر کشت هندوانه و کلم رفته است و کارگران پنبه چین سی دی می فروشند. پنبه از ترکمنستان می آید و روغن از ترکیه و بچه های ما قصه های روزهای پنبه چینی و کارگران خسته را نشنیده اند. دیریست که صدای سوت کارخانه پنبه در شهر به گوش نمی رسد؛ هرچند همه روزه درهای ۱۲ کارخانه پنبه پاک کنی باز می شود، اما دربان یکی از کارخانه ها دنبال آشنایی می گردد تا برای اشتغال فرزندش از بانک روبه روی کارخانه وام بگیرد.

نوبت دوم
آگهی مناقصه عمومی
شماره ۱۶۰/۸۶ م
موضوع: مناقصه احداث جاده دسترسی و آماده‌سازی محل چاه اکتشافی آزادگان ۸
شرکت ملی نفت ایران - مدیریت اکتشاف درنظر دارد عملیات احداث جاده دسترسی و آماده‌سازی محل چاه اکتشافی آزادگان ۸ واقع در استان خوزستان حدوداً ۱۱۰ کیلومتری شهرستان اهواز را با شرایط مندرج در قرارداد، از طریق مناقصه عمومی به پیمانکار واجد شرایط واگذار نماید. لذا از کلیه شرکتهایی که دارای تخصص و سوابق کاری مطابق استانداردهای رایج صنعت نفت در زمینه راه‌سازی با رتبه مناسب از سازمان مدیریت و برنامه ریزی و نیز توان ارائه ضمانت نامه شرکت در مناقصه به مبلغ ۱۲۸/۰۰۰/۰۰۰ ریال می باشند دعوت به عمل می آید حداکثر ظرف مدت ده روز پس از انتشار آگهی با همراه داشتن مدارک ذیل الذکر به نشانی تهران - میدان ونک، ابتدای خیابان سئول، بن بست یکم، پلاک ۲۳، ساختمان مدیریت اکتشاف، طبقه دوم، امور پیمانها، تلفن تماس: ۱۹ - ۸۸۶۰۴۵۱۰ مراجعه نمایند.
بدیهی است اسناد مناقصه پس از بررسی مدارک و تایید صلاحیت فنی شرکتهای متقاضی ارائه خواهد شد.
- ۱ - اعلام آمادگی و تقاضای شرکت در مناقصه با ذکر آدرس و شماره تلفن‌های تماس
- ۲ - خلاصه‌ای از مشخصات و سوابق کاری
- ۳ - کپی اساسنامه
- ۴ - کپی آگهی ثبت و آخرین تغییرات شرکت
- ۵ - لیست امکانات و تجهیزات موجود و قابل تامین
- ۶ - گواهی رتبه‌بندی مناسب در زمینه راه‌سازی
www.SHANA.ir
امور پیمانهای مدیریت اکتشاف

نوبت دوم
آگهی مناقصه عمومی
شماره ۱۵۹/۸۶ م
موضوع: مناقصه احداث جاده دسترسی و آماده‌سازی محل چاه اکتشافی سوسنگرد ۳
شرکت ملی نفت ایران - مدیریت اکتشاف درنظر دارد عملیات احداث جاده دسترسی و آماده‌سازی محل چاه اکتشافی سوسنگرد۳ واقع در استان خوزستان حدوداً ۵۵ کیلومتری شهر اهواز و ۹۰ کیلومتری شهرستان حمیدیه را با شرایط مندرج در قرارداد، از طریق مناقصه عمومی به پیمانکار واجد شرایط واگذار نماید. لذا از کلیه شرکتهایی که دارای تخصص و سوابق کاری مطابق استانداردهای رایج صنعت نفت در زمینه راه‌سازی با رتبه مناسب از سازمان مدیریت و برنامه ریزی و نیز توان ارائه ضمانت نامه شرکت در مناقصه به مبلغ ۱۲۷/۰۰۰/۰۰۰ ریال می باشند دعوت به عمل می آید حداکثر ظرف مدت ده روز پس از انتشار آگهی با همراه داشتن مدارک ذیل الذکر به نشانی تهران - میدان ونک، ابتدای خیابان سئول، بن بست یکم، پلاک ۲۳، ساختمان مدیریت اکتشاف، طبقه دوم، امور پیمانها، تلفن تماس: ۱۹ - ۸۸۶۰۲۵۱۰ مراجعه نمایند.
بدیهی است اسناد مناقصه پس از بررسی مدارک و تایید صلاحیت فنی شرکتهای متقاضی ارائه خواهد شد.
- ۱ - اعلام آمادگی و تقاضای شرکت در مناقصه با ذکر آدرس و شماره تلفن‌های تماس
- ۲ - خلاصه‌ای از مشخصات و سوابق کاری
- ۳ - کپی اساسنامه
- ۴ - کپی آگهی ثبت و آخرین تغییرات شرکت
- ۵ - لیست امکانات و تجهیزات موجود و قابل تامین
- ۶ - گواهی رتبه‌بندی مناسب در زمینه راه‌سازی
www.SHANA.ir
امور پیمانهای مدیریت اکتشاف

نوبت دوم
آگهی مزایده عمومی
شرکت ملی پخش فرآورده‌های نفتی
منطقه همدان در نظردارد
مخازن فرسوده و مستهلک و اسکلت و سایبان تأسیسات بارگیری و موتورخانه انبار نفت قدیم را از طریق مزایده کتبی به فروش برساند.
علاقمندان شرکت در مزایده می‌توانند جهت بازدید و دریافت فرم تا تاریخ ۸۶/۷/۲۵ به معاونت بازرگانی این شرکت به نشانی: همدان، بلوار شهید چیت‌سازیان (انبار نفت قدیم) مراجعه نمایند. بدیهی است شرکت در رد یا قبول یک یا کلیه پیشنهادات مختار می‌باشد.

گروه یک (مخازن سیار)	گروه دو (سایبان موتورخانه و سکوی بارگیری)
مخزن ۵۰۰۰ لیتری ۱ عدد	سوله سایبان موتورخانه به مساحت ۲۸۰ مترمربع
مخزن ۲۵۰۰۰ لیتری ۷ عدد	سوله سایبان بارگیری انبار نفت به مساحت ۸۴۰ مترمربع
مخزن ۴۵۰۰۰ لیتری ۵ عدد	

روابط عمومی شرکت ملی پخش فرآورده‌های نفتی منطقه همدان

نوبت دوم
آگهی مناقصه عمومی
شماره ۱۵۷/۸۶ م
موضوع: تامین خدمات فنی و مهندسی ساختمان از طریق مشاور شامل خدمات فنی و مطالعات مقدماتی و تفصیلی مهندسی راه وساختمان، تهیه و تنظیم شرح کار و اسناد مناقصه و نظارت کارگاهی در پروژه‌های احداث جاده‌های دسترسی به چاهها، محوطه چاه و کمپ، لوله گذاریهای مربوطه و همچنین ابنیه مرتبط با آنها مانند پلها، آب تماها، کانورتها و غیره
شرکت ملی نفت ایران مدیریت اکتشاف درنظردارد خدمات فنی وساختمان به شرح موضوع فوق الذکر را از طریق مشاور تامین نماید. لذا از کلیه شرکتهایی که دارای تخصص و سوابق کاری در زمینه مرتبط با موضوع باشند دعوت به عمل می آید حداکثر ظرف مدت ده روز پس از انتشار آگهی با همراه داشتن مدارک ذیل الذکر به نشانی تهران - میدان ونک، ابتدای خیابان سئول، بن بست یکم، پلاک ۲۳، ساختمان مدیریت اکتشاف، طبقه دوم، امور پیمانها، تلفن تماس: ۸۸۶۰۲۵۸۱ مراجعه نمایند.
- ۱ - اعلام آمادگی با ذکر آدرس و شماره تلفن‌های تماس
- ۲ - خلاصه‌ای از سوابق کاری
- ۳ - کپی اساسنامه
- ۴ - کپی آگهی آخرین تغییرات شرکت
- ۵ - گواهی نامه صلاحیت در زمینه تخصصی موضوع
www.SHANA.ir
امور پیمانهای مدیریت اکتشاف